

Kamelia Hristova

(Bulgaria, Sofia University *St. Kliment Ohridski*)

A 21st Century Perspective to an Early 12th-century Manuscript. Iskra Hristova-Shomova. Dragotin Menaion. An Early 12th-century Bulgarian Manuscript, Sofia, St. Kliment Ohridski University Press, 2018, 751 p.

Abstract: This review presents a book by Iskra Hristova-Shomova. The study is dedicated to the Dragotin Palimpsest, a manuscript from the beginning of the 12th century kept in the SS Cyril and Methodius National Library (Cod. slav. 880).

The Dragotin palimpsest is described in great detail. Information about its orthography and linguistic features, time and place of creation is provided. A critical edition of the Slavic text is published along with the parallel Greek text. The content and the text of each sermon are analyzed. The book is supplied with two indices and two incipitaria, a list of the manuscripts used for comparison and two articles. The author considers this work to be her opus vitae.

Камелия Христова

(България, СУ „Св. Кл. Охридски“)

**Поглед от XXI в. към ръкопис от началото на XII в.
Искра Христова-Шомова. Драготин миней. Български ръкопис от
началото на XII в., София, Университетско издателство „Св. Климент
Охридски“, 2018, 751 с.**

Искра Христова-Шомова е сред учените, които носят неизчерпаема любов към обекта на своето изследване, с която несъмнено успяват да запалят интерес и у своите читатели. За това свидетелстват излезлите в последните няколко години книги на авторката: „Бог бе слово“ (2016), „Песни за Климент“ (2016, с колектив), „Песни от Климент“ (2017), а разбира се и множество други нейни трудове. „Драготин миней. Български ръкопис от началото на XII в.“ (2018) не прави изключение, а дори напротив, потвърждава, че за реализирането на проект с подобни мащаби се изисква изключително търпение, завидна енергия и искра надежда¹. Книгата излиза в поредицата „Охридски извори“.

¹ Изданието е реализирано с финансовата подкрепа на Фонд "Научни изследвания" при Софийския университет "Св. Климент Охридски", договор № 8010-61/19.04.2018.

Въпреки че авторката е посветила около 20 години на изследването на Апостола: „Служебният Апостол в славянската ръкописна традиция“ Т. I. (2004) и Т. II. (2012), а от 35 години се занимава с творчеството на св. Климент Охридски, тя определя именно изданието на Драготиния миней, върху което работи около 9 години, като *opus vitae*, като труда на своя живот, който е избрала да посвети на своя учител проф. Иван Добрев. В *Opus vitae* (с. 15-18) тя приканва читателите си „назад в миналото, във времето, когато е писан Драготиния миней, и още по-назад, във времето, когато са възникнали текстовете, включени в него“ (с. 18).

Изданието е осъществено чрез специализирани снимки на палимпсеста, направени от видния австрийски славист Хайнц Миклас и група сътрудници от Виенския технически университет и Виенската академия за визуални изкуства. Хайнц Миклас е и научен редактор на книгата.

Книгата се дели на няколко части „Описание на Драготиния миней“ (с. 19-66), „Правописни и езикови особености на Драготиния миней“ (с. 67-97), „Време и място на написване на Драготиния миней“ (с. 99-101), „Издание на Драготиния миней“ (с. 103-327), „Анализ на състава и текста на службите в Драготиния миней“ (с. 329-555), Речници на Драготиния миней“ (с. 557-686), „Инципитариуми“ (с. 687-721).

Описанието на Драготиния миней (с. 19-66) е направено с оглед на други старобългарски паметници и техните изследвания. На читателя е предоставен списък на съответствията между Драготиния миней и Драготиния апостол (с. 23), тъй като Драготиния миней е запазен като палимпсест в Драготиния апостол (НБКМ 880). Въз основа на своите наблюдения върху макросъстава на ръкописа и съпоставката му със състава на други минеи, авторката го определя не като класически празничен миней, а като минейно-триоден сборник (с. 26) и го представя като аналог на гръцкия Тропологий (с. 30).

Що се отнася до микросъстава на Драготиния миней, авторката посочва стихирите на вечернята, канон, седален, кондак и икос, светилен, стихирите на утреньята и кои от тях в кои служби се срещат. Отделени са песнопения, които са уникални в състава на Драготиния миней: две стихирите на вечернята, два седални и кондак в Службата за св. Теодор Тирон, една стихира на вечернята, една стихира на утреньята и светилен в Службата за Благовещение, една стихира на вечернята, канон и седален в Службата за св. Георги, една стихира на вечернята в Служба за Възнесение, една стихира на вечернята в Служба за Рождество на св. Йоан Предтеча, една стихира на утреньята в Служба за св. Петър и Павел, както и една стихира на вечернята в Служба за св. Козма и Дамян (с. 36). В таблица е представен броят на кратките песнопения в службите в Драготиния миней (с. 37).

При работата си с Драготиния миней Искра Христова-Шомова установява, че в староизводните славянски минеи са представени две редакции на службите по отношение на състава и по отношение на текста (с. 38). Съставът на службите в Драготиния миней е подобен на този в по-късните български и сръбски минеи и триоди (с. 38).

Отделено е внимание на графичното оформление на Драготиния миней. Представени са начертанията на всички графеми поотделно. За някои от тях са приведени специализирани снимки за илюстрация, а също така са направени сравнения с други проучвания, засягащи палеографски описания. Въз основа на особеностите на някои графеми, като а и з, ръкописът може да се датира от началото на XII в. (с. 41, 43). Но освен съпоставка с други източници, при описанието на Ъ например, авторката оборва твърдението на Владимир Мошин за датировка на ръкописите в зависимост от

високата мачта на Ъ (с. 50-52). Дават се сведения за лигатури, надредни букви, надредни и пунктуационни знаци. Украсата е скромна, в което се убеждаваме и от представените специализирани снимки.

Въз основа на направения преглед в главата „Правописни и езикови особености на Драготиния миней“ (с. 67-97), авторката стига до извода, че ръкописът притежава някои фонетични особености, които сочат към охридския говор. Тя посочва като най-вероятно място на възникване на ръкописа Охрид или неговите околности. Граматичните особености на Драготиния миней показват древността на преводите, поместени в него, както и архаичността на ръкописните му източници.

Във „Време и място на написване на Драготиния миней“ (с. 99-101) Искра Христова-Шомова посочва основанията си за датирането на ръкописа от началото на XII в. и мястото на появата му в Охрид. За името Драгота авторката напомня, че „в българската история са известни още няколко мъжки имена, образувани с наставка -ота, всички - от източници, свързани с Охрид“ (с. 101). В тази част обаче не става ясно, че името на книжовника Драгота се среща в Драготиния апостол, а не в Драготиния миней, за чието място на написване това се използва като отличителен белег.

Изданието на Драготиния миней (с. 103-327) е направено в съпоставка с други южно- и източнославянски ръкописи, като са приведени изцяло съответните песнопения по 23 служебни и празнични минея, 11 триода и един кондакар, или общо 35 ръкописа (с. 723-725). Поместен е и гръцкият образец на песнопенията (под редакцията на Иван Петров).

Представен е „Анализ на състава и текста на службите в Драготиния миней“ (с. 329-555) по обща схема – авторката помества изображение, свързано с представяне на светеца или празника; следва списък на използваните за съпоставка ръкописи; коментира състава на службата; в таблица са поместени вариантите в текста на съответната служба по използваните за съпоставка ръкописи. Анализът на текстовете е представен последователно по появата им в Драготиния миней:

Служба за св. Власий,
 Служба за св. Теодор Тирон,
 Служба за св. 40 мъченици,
 Служба за Благовещение, богородиче акатист в Служба за Благовещение,
 Служба за св. Георги,
 Служба за Възнесение Господне,
 Служба за св. Ахил,
 Служба за Рождество на св. Йоан Кръстител,
 Служба за светите апостоли Петър и Павел и
 Служба за св. Козма и Дамян.

В помощ на изследователите изданието е снабдено със „Старобългарско-гръцки речник-индекс по лексеми и словоформи“ (с. 559-665) и статистически данни (с. 560) за употребата им. Следват „Гръцко-старобългарски индекс на лексемите в Драготиния миней“ (с.667-686) и инципитариуми на старобългарските (с. 689-707) и гръцките песнопения (с. 709-721).

В приложенията на английски се разяснява сложният процес при заснемането на палимпсеста („The Images of the Dragotin Palimpsest Provided by the Centre of Image and Material Analysis in Cultural Heritage” от Fabian Hollaus, Simon Brenner, Heinz Miklas, с. 737-742) и методите, приложени при изследване на мастилото и пергамента на ръкописа („Spectroscopic Material Investigations of the Palimpsest-Codex No. 880 of the Bulgarian National Library “SS. Cyril and Methodius” от Bernadette Frühmann, Wilfried

Vetter, Manfred Schreiner, с. 743-751). Така читателят се пренася от XII в. в технологичния XXI в., обединил усилията на учени от различни области на науката в полза на една обща кауза.

Към част от екземплярите на книгата има приложен USB със специализирани снимки на палимпсеста, чрез които е осъществено изданието.

Книгата на Искра Христова-Шомова представя „първостепенен източник за началото на старобългарската химнография и за първите старобългарски химнографски книги“ (с. 31) и тяхното изследване. Книгата е свидетелство не само за голямата любов на авторката към старата българска книжнина, но и към читателя. В нея всеки изследовател на славянското средновековно книжовното наследство ще намери полезна информация.